

MIRZO ULUG'BEK VORISLARI

Isomitdinova Bahora Qobil qizi.

Toshkent farmatsevtika instituti Sanoat farmatsiyasi
yo'nalishi 2-kurs talabasi
Tel.: (91)553-56-06

Sabirov Dilshod Shuxratovich

Ilmiy rahbar: Xalqaro va tibbiyot fakulteti dekani, farmatsevtika f
anlari bo'yicha falsafa doktori

Norqulova Xusniya Murodjon qizi

Toshkent farmatsevtika instituti Farmatsevtika fakulteti,
4-kurs, 405-A guruh.
Tel.: (77)296-80-76

G'aybullayev Sanjar Shokir o'g'li.

Toshkent farmatsevtika instituti Farmatsevtika ishi
yo'nalishi 4-kurs talabasi
Tel.: (93)779-25-25

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22247619>

Annotatsiya: Mazkur maqolada buyuk astronom, matematik va davlat arbobi Mirzo Ulug'bekning ilmiy faoliyati, uning ilmiy merosi hamda ushbu merosni davom ettirgan olimlarning faoliyati tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida Temuriylar davrida ilm-fan taraqqiyoti, Samarqand rasadxonasining tashkil etilishi va uning ilmiy ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, Mirzo Ulug'bek atrofida shakllangan ilmiy maktab va uning mashhur vakillari - Qozizoda Rumiy, G'iyosiddin Jamshid Koshiy va Ali Qushchi kabi olimlarning ilmiy faoliyati o'rganiladi. Maqolada Mirzo Ulug'bek ilmiy merosining jahon ilm-fani tarixidagi ahamiyati ham tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Mirzo Ulug'bek, Temuriylar davri, astronomiya, matematika, Samarqand rasadxonasi, ilmiy maktab, ilmiy meros, Sharq uyg'onish davri

Аннотация: В данной статье анализируется научная деятельность великого астронома, математика и государственного деятеля Мирзо Улугбека, его научное наследие и деятельность ученых, продолживших это наследие. Исследование охватывает развитие науки в эпоху Тимуридов, создание Самаркандской обсерватории и ее научное значение. Также изучается научная школа, сформировавшаяся вокруг Мирзо Улугбека, и научная деятельность ее известных представителей - Казизоды Руми, Гийосиддина Джамшида Коши и Али Кушчи. В статье также анализируется значение научного наследия Мирзо Улугбека в истории мировой науки.

Ключевые слова: Мирзо Улугбек, эпоха Тимуридов, астрономия, математика, Самаркандская обсерватория, научная школа, научное наследие, Восточное Возрождение.

Markaziy Osiyo tarixida Temuriylar davri ilm-fan va madaniyatning yuksalishi bilan ajralib turadi. Bu davrda davlat boshqaruvi, iqtisodiy taraqqiyot, me'morchilik, san'at va adabiyot bilan bir qatorda ilm-fan ham katta rivoj topdi. Ayniqsa, Samarqand shahri Sharqning yirik ilmiy va madaniy markazlaridan biriga aylandi. Ana shu davrda yashab ijod qilgan Mirzo Ulug'bek nafaqat buyuk davlat arbobi, balki mashhur astronom va matematik sifatida ham tarixda muhim o'rin egallaydi. U ilm-fan rivojiga katta e'tibor qaratib, o'z davrining eng yirik ilmiy markazlaridan biri bo'lgan Samarqand rasadxonasini barpo ettirdi. Mirzo Ulug'bek ilm-fanga bo'lgan muhabbati tufayli ko'plab olimlarni o'z atrofida jamladi. Natijada Samarqandda kuchli ilmiy maktab shakllandi. Bu ilmiy muhitda yetishib chiqqan olimlar keyinchalik Ulug'bek ilmiy merosining haqiqiy vorislariga aylanishdi. Bugungi kunda Mirzo Ulug'bek nomi nafaqat O'zbekiston tarixida, balki jahon ilm-fani tarixida ham alohida e'tirof etiladi. Uning astronomiya sohasidagi ilmiy ishlari keyingi asrlarda ham katta ahamiyat kasb etgan.

Temuriylar davri Sharq uyg'onish davrining muhim bosqichlaridan biri hisoblanadi. Bu davrda ilm-fan, san'at va madaniyat rivoji uchun qulay sharoit yaratilgan edi. Amir Temur davlatni mustahkamlash bilan birga ilm-fan va madaniyat rivojiga ham katta e'tibor qaratgan. U turli mamlakatlardan olimlar, hunarmandlar va san'atkorlarni Samarqandga taklif qilgan. Bu an'ana keyinchalik Temurning avlodlari tomonidan ham davom ettirilgan. Ayniqsa, Mirzo Ulug'bek davrida ilm-fan yanada rivojlandi. Samarqand shahri Sharqning yirik ilmiy markaziga aylandi. Bu yerga turli mamlakatlardan olimlar kelib ilmiy faoliyat olib borgan. Astronomiya, matematika, tarix, falsafa va adabiyot kabi fanlar rivoj topgan.

Mirzo Ulug'bek yoshligidan ilmga katta qiziqish bildirgan. U mashhur olimlardan saboq olib, matematika va astronomiya fanlarini chuqur o'rgangan. Ulug'bek ilmiy tadqiqotlar bilan shug'ullanish bilan birga ilm-fan rivoji uchun sharoit yaratishga ham katta e'tibor qaratgan. U Samarqandda madrasa va rasadxona qurdirib, ilmiy faoliyat uchun qulay muhit yaratgan. Mirzo Ulug'bekning ilmiy faoliyatidagi eng muhim ishlardan biri Samarqand rasadxonasining tashkil etilishi hisoblanadi. Bu rasadxona o'z davrining eng yirik ilmiy markazlaridan biri bo'lgan. Samarqand rasadxonasi XV asrning eng muhim ilmiy markazlaridan biri bo'lgan. Bu rasadxona Mirzo Ulug'bek tashabbusi bilan qurilgan. Rasadxonada yulduzlar harakati, sayyoralar joylashuvi va boshqa astronomik hodisalar kuzatilgan. Bu kuzatishlar natijasida astronomiya fanida muhim ilmiy natijalarga erishilgan. Rasadxonada olib borilgan ilmiy kuzatishlar

natijasida mashhur “Zij-i jadidi Ko‘ragoniy” asari yaratilgan. Ushbu asarda mingdan ortiq yulduzlarning koordinatalari aniq hisoblab chiqilgan. Bu ilmiy jadval keyingi asrlarda Sharq va Yevropa olimlari tomonidan keng foydalanilgan. Mirzo Ulug‘bek atrofida shakllangan ilmiy muhit o‘ziga xos ilmiy maktabni yuzaga keltirdi. Bu maktabda ko‘plab mashhur olimlar faoliyat yuritgan. Ulug‘bek ilmiy maktabining asosiy xususiyati shundaki, unda ilmiy tadqiqotlar kuzatish, tajriba va aniq hisob-kitoblarga asoslangan. Bu ilmiy maktab vakillari astronomiya va matematika fanining rivojiga katta hissa qo‘shganlar.

Qozizoda Rumiy

Qozizoda Rumiy o‘z davrining mashhur matematik va astronomlaridan biri bo‘lgan. U Mirzo Ulug‘bekning ustozlaridan biri hisoblanadi. Qozizoda Rumiy Samarqand rasadxonasidagi ilmiy ishlarda faol qatnashgan va yosh olimlarga ilm o‘rgatgan. Uning ilmiy ishlari astronomiya va matematika rivojiga katta hissa qo‘shgan.

G‘iyosiddin Jamshid Koshiy

G‘iyosiddin Jamshid Koshiy buyuk matematik olimlardan biri bo‘lgan. U murakkab matematik hisoblash usullarini ishlab chiqqan. Koshiyning ilmiy ishlari astronomik kuzatishlarning aniq hisoblanishiga yordam bergan. Uning ilmiy faoliyati Samarqand rasadxonasida olib borilgan tadqiqotlarning samaradorligini oshirgan.

Ali Qushchi

Ali Qushchi Mirzo Ulug‘bekning eng iste‘dodli shogirdlaridan biri hisoblanadi. U astronomiya, matematika va falsafa fanlari bo‘yicha ko‘plab ilmiy asarlar yaratgan. Ulug‘bek vafotidan keyin Ali Qushchi uning ilmiy merosini davom ettirib, boshqa mamlakatlarda ham ilmiy faoliyat olib borgan.

U Istanbulda ilmiy faoliyat olib borib, Ulug‘bek ilmiy maktabi an‘analarini keng yoygan.

Mirzo Ulug‘bek shaxsiyati tarixiy manbalarda bo‘lgani kabi badiiy adabiyotda ham keng tasvirlangan. Xususan, “Ulug‘bek xazinasi” romanida yozuvchi Ulug‘bek davrining murakkab siyosiy va ijtimoiy hayotini badiiy tasvir orqali ochib beradi. Asarda Mirzo Ulug‘bek nafaqat buyuk olim, balki ma‘rifatparvar hukmdor sifatida ham tasvirlanadi. Roman orqali o‘quvchi Ulug‘bekning ilmga bo‘lgan muhabbati va ilm-fan rivoji uchun qilgan sa‘y-harakatlarini yanada chuqurroq anglaydi. Mirzo Ulug‘bekning ilmiy merosi jahon ilm-fani tarixida muhim o‘rin egallaydi.

U yaratgan astronomik jadval va ilmiy kuzatishlar keyingi asrlarda ham astronomlar tomonidan foydalanilgan. Bugungi kunda Mirzo Ulug‘bek nomi buyuk astronomlar qatorida tilga olinadi. Bugungi kunda Mirzo Ulug‘bek merosi

yosh avlodni ilm-fan bilan shug'ullanishga undaydi. O'zbekistonda Mirzo Ulug'bek nomi bilan atalgan ko'plab ilmiy muassasalar mavjud. Bu esa uning ilm-fan rivojidadagi xizmatlari naqadar ulkan ekanini ko'rsatadi.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, Mirzo Ulug'bek buyuk astronom, matematik va ilm-fan homiysi sifatida tarixda muhim o'rin egallaydi. U tomonidan tashkil etilgan Samarqand rasadxonasi va ilmiy maktab o'z davrining eng yirik ilmiy markazlaridan biri bo'lgan. Ulug'bekning ilmiy vorislari - Qozizoda Rumiy, G'iyosiddin Jamshid Koshiy va Ali Qushchi kabi olimlar uning ilmiy merosini davom ettirib, jahon ilm-fani rivojiga katta hissa qo'shganlar. Mirzo Ulug'bek merosi bugungi kunda ham ilm-fan rivojida muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Ulug'bek Mirzo. Zij-i jadidi Ko'ragoniy. - Toshkent: Fan nashriyoti, 1994. 45-46-betlar.
- 2.Ahmedov Bo'riboy. Temuriylar davri tarixi. - Toshkent: O'qituvchi, 1996. 132-134-betlar.
- 3.Bartold V.V. Turkiston mo'g'ullar istilosi davrida. - Toshkent: Sharq nashriyoti, 2002. 210-212-betlar.
- 4.Yoqubov Odil. Ulug'bek xazinasi. Roman. - Toshkent: Adabiyot va san'at nashriyoti, 1994. 4-6-betlar.
- 5.Hasanov H. Markaziy Osiyo allomalari. - Toshkent: Fan nashriyoti, 2001. 88 - 90-betlar.
- 6.Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch. - Toshkent: Ma'naviyat nashriyoti, 2008. 45-46-betlar.
- 7."Sharq yulduzi" jurnali. Toshkent, 2004 yil 2-son. 23-24-betlar.

